

zondag 4 december 1921 Het Vaderland

GOTHIEK TEGEN RENAISSANCE IN NEDERLAND 1850–1921.

5 De Gothieke richting dagteekent in Nederland van ongeveer 1850. Dat elk mens wiens kunstgevoel maar eenigszins ontwikkeld is de schoonheid die deze kunst heeft voortgebracht zal waardeeren, is niet te betwijfelen. Maar daar zijn, waar het op kerkbouw en -versiering aankomt de Neogothiekers niet mede tevreden. Alle kunst die niet Gothiek is of althans niet subsidiair, Romaansch of Byzantijnsch, komt voor een kerk niet in aanmerking, is paganistisch. "Rondom Servaes" is de strijd hierover weer
10 hoog opgevlamd. De verkeerde uitleggingen van Canon 1164 van het nieuwe kerkelijk wetboek wakkerden de vlammen nog aan. Nog onlangs beweerde Pater Keulers O. C. in de Katholiek en bevestigde hij in de Maasbode niet zonder tegenspraak der redactie 1) "dat wij een bepaalden historischen stijl noodig hebben, dat deze stijl geen andere
15 an zijn dan de Gothiek", verder dat deze onder de drie traditioneele stijlen „de meest volmaakte" is. De derde is natuurlijk 't Romaansch. En volgens Canon 1164 hebben de kerkbouwers slechts de keuze tusschen deze drie stijlen. Dit beweert Pater K.

Dit idee heerscht reeds lang. De gevolgen van zoo'n kunstbeschuwing zijn niet te
20 overzien. Want nu zal men, als men dat voor waar aanneemt, voortgaan met kunstwerken uit de perioden van renaissance, barok enz uit de kerken te verbannen. Zelfs een schilderij van St. Lucas zelve zooals men in Italië er toont, vloog er uit, daar deze zeker niet in 't Gothiek heeft geschilderd. In 't Zuiden van Limburg heeft zich
25 weer een antiquaire gevestigd. Die kan dan goede zaken doen. Te Mülbracht bij Venlo. niet ver van de Nederlandsche grens woonde omstreeks 1898 een dokter, aldaar geboren, die jaren lang in Amerika had gepraktiseerd. Terug in zijn geboortedorp (de bakermat der familie Goltzius), begon hij voor tijdverdrijf kerkelijke oudheden te kopen, ter verzameling, misschien met een minder ideaal doel. Het oud kasteel Sleverikhaven had
30 hij van boven tot van onderen gevuld met beelden, kazuifels, kant en koperwerken uit kerken, alles, voor zoover ik mij herinner, Renaissance, Barok enz. Binnenkomend zag men in 't portaal de porte-monteau als porte-chasuble benut.

Hoe kan zoo iets bestaan? Laten we eens nagaan hoe de kerkelijke kunst uit het
tijdperk der Renaissance en die daarop volgden zoo in minachting zijn gekomen. Omstreeks 1850 was het met de bouwkunst bij de Katholieken treurig gesteld. Gelukkig,
35 waar men zich nog met die oude intieme huiskerkjes kon behelpen. Maar als men aan 't bouwen ging was het waterstaatsstijl en erger. De logische constructie bestond niet meer. Toen stond er in Nederland een man op, die het bouwvak in eere herstelde, die ons weer leerde teekenen en bouwen en verlost van knoeiwerk, dr. Cuypers. Maar voor dien waarlijk grooten bouwmeester was er maar één bouwstijl: de Gothiek. En waarom?
40 Zelf getuigt hij het ?? deze stijl op de waarheden van den Christelijken godsdienst en op de bedrieglijke (sic) wetten(I) van het gezond verstand gegrondvest is." (Misschien te lezen: "n i e t op de bedrieglijke wetten"?) Bij hem bestond er dus maar één Christelijke stijl bij uitnemendheid: de Gothiek (I). Men ziet het: de
zuivere antithese.

45 Is het dan wonder, dat zooveel van wat hij als profane, niet kerkelijke kunst beschouwde, uit de door hem gerestaureerde kerken werd weggedaan? Zoo werd al weldra uit de kathedraal van 's-Hertogenbosch, door hem en Hezenmans gerestaureerd, het mooie renaissance-jubé van 't begin der 17e eeuw verwijderd, dat oxaal, waarvan de Bossche magistraat met trots aan dien van Venlo omstreeks 1621 schreef, dat zij een
50 schoon nieuw oxaal van wit marmer hadden. 't Is een monument dat algemeen wordt bewonderd, nu in 't museum te South Kensington staat. Onder dr. Cuypers' leiding werden de beelden buiten aan het gebouw hersteld dat is nieuwe geplaatst in den Gothieken stijl. Wat er verder vernieuwd is ga men maar zien. Hier was reeds in de 17e eeuw een opruiming gehouden bij het in gebruik nemen door de Nederduitsch-
55 Gereformeerden. Maar dit zij gezegd: v e e l hebben zij gespaard, de mooie doopvont, de oude grafsteenen en meer nog.

Meer is mij bekend van de Limburgsche restauraties. Te Venlo werd bij gelegenheid daarvan het houten beeldwerk boven 't hoogaltaar, door Greg. Schissler in 't begin
60 der 17e eeuw gesneden en voorstellende de twaalf apostelen aan 't laatste avondmaal, verwijderd. De prachtige kruisgroep, door hem vervaardigd, is nog bij den ingang der kerk over om te getuigen van de schoonheid van 't verdwenen werk, waarvan 't vermolmd overschot voor eenige jaren werd verbrand. Kort vóór dé restauratie hing nog de mooie schilderij van den Venlonaar Jan v. Cleef (begin 17e eeuw), voorstellende Maria aan
wie St. Joris zijn krijgstropen op den helschen draak aanbiedt, dat ik 1891 op den
65 rommelzolder van 't gasthuis heb gevonden en dat nu op het raadhuis een waardige

plaats heeft gekregen. In dien tijd werden nog meer schilderijen daarheen verbannen, 9 in getal o.a. van den Venloschen schilder Clefort (een marteldood van St. Catharina), een Christus aan 't kruis met het wapen van Venlo, geschenk van den magistraat aan de kerk, een stuk dus, dat de piëteit verbood om uit de kerk te bannen enz. Er waren goede stukken bij.

70 Toen ik, aangemoedigd door den Rijksarchivaris Habets, op dien treurigen toestand wees in de Venlosche courant de Maasgouw, werd ik heel onheusch en op heel kleingeestige wijze belachelijk gemaakt. Begeven wij ons liever maar den geest naar Maastricht. Een hond die ergens slaag gehad heeft keert liever niet naar die plaats

75 terug. De handeling, daar ondervonden was te onwaardig, vooral voor den persoon die er zich aan te goed deed. In Venlo was gelukkig geen geld om er veel nieuws voor te kopen.

Te Maastricht dan in de O. L. Vrouwekerk liet dr. Cuypers de renaissance-kapellen afbreken. Bij de restauratie der pijlers, muren en gewelven, 1904-1907, werd de

80 renaissance-boiserie, in eikenhout gesneden, verwijderd en niet duur verkocht; een gedeelte versiert nu een buitenverblijf op St. Pieter. Nieuw werd aangebracht: een gewelfschildering op het hoogchoor, een altaar met toebehooren met koperversiering, hek enz., tusschen de trappen naar het hoogaltaar, een St. Antonius-altaar met beeld. Een paar houten beelden van een goeden Luikschen meester uit de 18e eeuw (Delcour,

85 meen ik) van St. Nicolaus en St. Lambertus verhuisden naar het Provinciaal Oudheidkundig Museum. Het leuke kuipje met die drie naakte knaapjes er in, 't gewoon embleem van den goeden Sinterklaas, is bij die gelegenheid spoorloos verdwenen; het was toch heusch niet bloozenswaardig.

Boven den ingang der kerk ten W. stond een fraai, meer dan levensgroot Mariabeeld,

90 dat zoo aardig uitkwam tegen den blauwen fond. Nu ziet men daar een in strengen gothieken stijl gehouden boodschap des Engels uit uit Roermondsch atelier, maar dat men haast niet opmerkt.

En St. Servaas-kerk! Als ik aan de restauratie denk (1880-1900) dan roep ik altijd, in stilte, uit: arme Fayn, met St. Servaas ben je niet gelukkig geweest! Fayn was nl.

95 een hoogst bekwaam Luiksche architect, die in 1767, toen de oude Renaissance-toren, uit 1550, de vele klokken niet meer kon bevatten, de drie aardige kapeltorens ten W. bouwde, waarvan de middelste boven de andere uitstak. Niet schitterend, maar "get ? paart", d.i. met een zeker cachet, zeggen ze te Maastricht, waar men zoo aan dat oude profiel gewend was. In 1890 kregen de zijtorens een Romaansch kapje en in 't midden kwam een zwaar houten gevaarte. Ik weet niet in welken stijl het is opgetrokken. Weg

100 was 't werk van Fayn. En ?? prachtig marmeren altaar ook door hem ontworpen, al uit de kerk verwijderd. Verkocht voor een bagatel! (De lezers van dit blad hebben het in 't Ochtendblad van 14 Aug. 11. (p. 2) kunnen lezen.) Fayn had het ontworpen voor de abdij van St. Remy (thans prov. Henegouwen). Het was vervaardigd uit marmer der

105 groeven aldaar en bevindt zich thans, gelijk bekend is, in de kerk der Oratorianen te South Kensington, niet ver dus van het Bossche jubé of oxaal uit St. Jan. In 1853 wist men het in St. Remy nog niet, waar dat altaar gebleven was 1).

Vele goede schilderijen werden bij de restauratie van St. Servaas uit de kerk verwijderd. Een mooie kruisafneming, aan van Dijk ten onrechte toegeschreven, maar

110 van groote schoonheid, hangt in de schatkamer en veel schilderijen in de noordelijke kerkgang, of "lange gang". Daar zijn zij minder goed bewaard, en toch er zijn zeer goede bij, alle 17e en 18e eeuw.

Veel nieuwe kwam in de plaats. De kerk werd heelemaal gepolychromeerd. Ik wil in geen beschouwing treden. Een nieuwe Romeinsche krocht werd aangelegd, een hoofdaltaar van

115 marmer en goud, met koperen platen, geciseleerd door Wilmotte te Luik of Witte te Aken, verrees daarboven. Een wit marmeren preekstoel werd vervaardigd in plaats van den houten, die zeker geen meesterstuk was, maar niet hinderde.

Ten N.O. en Z.O. brachten een Luiksche schilder en een Nederlandsche resp. twee

120 groote muurschilderingen aan. Eenige nieuwe Gothieke beelden, St. Lambert en Christus in 't graf (in de Noord. kerkgang) kwamen uit het Roermondsche atelier; een z.g. boom van Jesse, in mergel geheelhouwd, kwam nog niet lang geleden het Z.O. groote venster van buiten versieren, terwijl de Duitsche schilder Martin, toen in dienst van dr. Cuypers, reeds vroeg, in de jaren 1880, een Gothieken (of

125 Romaanschen?) kruisweg vervaardigde. Een groot koperen hek werd tezelfder tijd rondom het hooge koor aangebracht.

Het oordeel over dit alles laat ik aan anderen over. Zie bv. een artikel in de Amsterdammer van 1889 (ik meen van prof. Veth) en een artikel eind Oct. van dat jaar uit de Telegraaf in de N. R. Ct. overgenomen.

130 Onlangs werd er nog een groot triomfkruis bij den ingang van 't hoogekoor en een triomfante Lieve Vrouw of Marianum boven in 't midden der kerk opgehangen, de eene

135 helft van dat laatste moet oud zijn (en dan gis ik afkomstig uit de kerk van Neer in Limburg).

Al betreuren wij die minachting van latere kunstvormen uit het diepst van ons hart, laten we eerlijk zijn, Dr. Cuypers, als eertijds Jacob van Campen, beschouwde den architect, en dat zeer te recht, als den aartsbouwheer die het toezicht had en de opperleiding overal wat het gebouw betrof, dat hij had ontworpen, als de versiering, beeld- en schilderwerk. Omdat die in Nederland niet volgens zijn inzicht te krijgen waren, had hij, eerst met Stolzenberg, later alleen, een atelier van kerkelijke kunst, waaraan beeldhouwers en schilders waren verbonden; had hij te Roermond smeden (edelsmeden) door hem onderwezen aan zich verbonden.

140 En dan, wij zagen het, in de oogen der strenge Gothiekers is er eigenlijk maar é é n k e r k e l i j k e s t i j l . Dat is ook de oorzaak van den tegenstand die Servaes nu ondervindt. Wij laten zijn kunst zelve buiten beschouwing. Een verzet van de Neogothieke richting in België, voorgestaan door den schilder Jozef Janssens te Antwerpen, die gesteund wordt door zijn broeder der Benediktijnen van de Beuroner school te Rome. De Antwerpsche correspondent van het Handelsblad (zie Hlsbld. van 17 Juni 1.1.) zegt, dat deze schilder "afzetgebieden" moet openhouden voor zijn "godsdienstig fabrikaat". Louis van den Bossche spreekt in zijn Lapis offensio- nis (Anvers 1921), een verdediging over Servaes geschreven, een woord, dat ook buiten den "strijd om Servaes" mag gehoord worden: "Plus tard les artistes désertèrent les églises. Et l'industrie remplace l'art". En men bedenke hierbij, dat, volgens Büchner, alles een Monomischen ondergrond heeft.

155 A. J. A. Flament.

I) De Maasbode van 24 Mei 11., in een artikel getiteld: Rondom Servaes.

I) Geubel. Notice sur l'abbaye de St. Remy, in Annales de la Société archéologique de Namur. 11. 3 (1853) 293.312. En te Maastricht weet men, blijkens een vraag in de Maasgouw, niet meer, dat dit altaar te Maastricht is geweest. In datzelfde tijdschrift heeft jhr. V. de Stuers daarover geschreven (1884-1885, p. 1023) en ik in de Publications du Limbourg d. 28, p.56-58, in den Catalogus der stadsbibliotheek van Maastricht dl. 11, p. 916 enz. enz.!

Personenregister

Neogothiekers.....	1
Pater Keulers O. C.....	1
St. Lucas.....	1
familie Goltzius.....	1
kasteel Sleverikhaven had hij van boven tot van onderen gevuld.....	1
dr. Cuypers.....	1
Hezenmans.....	1
Greg. Schissler.....	1
Venlonaar Jan v. Cleef.....	1
Venloschen schilder Clefort.....	2
Rijksarchivaris Habets.....	2
St. Antonius-altaar.....	2
Delcour.....	2
St. Nicolaus.....	2
St. Lambertus.....	2
Fayn.....	2
Wilmotte te Luik.....	2
Witte te Aken.....	2
Duitsche schilder Martin.....	2
prof. Veth.....	2
Jacob van Campen.....	3
Stolzenberg.....	3
Jozef Janssens te Antwerpen.....	3
Antwerpsche correspondent van het Handelsblad.....	3
Louis van den Bossche.....	3
A. J. A. Flament.....	3
Geubel.....	3
jhr. V. de Stuers.....	3